

Skromna kronika društva nam priča o delu skozi sedemdeset let, o organizaciji, katere člani pomagajo reševati ljudsko premoženje izpod plamenov in ki poleg te osnovne naloge razgibavajo družbeno in kulturno življenje v kraju, kjer so doma, kjer so si postavili svoj gasilski dom in hoteli postaviti novega, ker so slutili, da bo tudi stari po obnovi premajhen. Torej je pred njimi zopet cilj: zgraditi nov gasilski dom v Stari Loki.

(Prispevek za kroniko društva je napisan po podatkih, ki sta jih zbrala predsednik društva Stane Porenta in gospodar Tine Kalan za proslavo sedemdesetletnice Gasilskega društva Stara Loka v letu 1970.)

Andrej Pavlovec

PETINDVAJSET LET LJUDSKE KNJIŽNICE V ŠKOFJI LOKI

Knjižničarstvo je bilo kot ena izmed osnovnih oblik kulturno-prosvetnega dela ter idejne in estetske vzgoje pa tudi izobraževanja močno razvito na škofjeloškem območju že v dobi čitalnic, posebno pa kasneje v obdobju med dvema vojnama. Škofja Loka je imela tedaj precej bogatih strokovnih knjižnic v šolah pa tudi javnih društvenih knjižnic. Po ocenah iz leta 1945 je bilo leta 1941 v fondu društvenih knjižnic okoli 8000 knjig. Med okupacijo je bil v glavnem ves ta bogati fond uničen in požgan. Takoj po osvoboditvi se je z velikim zanosom začelo razvijati tudi bogato kulturno življenje v Škofji Loki. Ze 21. septembra 1945 je bil ustanovni občni zbor kulturnega društva v Škofji Loki, ki je izvolil za knjižničarja Poldeta Polenca, za njegovega pomočnika pa Franca Kalana. Začeli so zbirati knjige vsepovsod. Naj citiram »Poročilo knjižničarja Ljudske knjižnice Škofja Loka za leto 1945 do 1948 — ...» Po osvoboditvi je MLO Škofja Loka večkrat pozval prebivalce, da naj vsi, ki imajo katerokoli knjigo — lastnino bivših knjižnic — oddajo na MLO za novo Ljudsko knjižnico. Odziv je bil kar dober. V kletih in skladiščih nekdanjega »županstva«, na podstrešju v mestni ubožnici, je bilo tudi nekaj zabojev knjig, tako da se je na koncu koncev nabralo precej knjig. Vendar je bilo treba, da se tako izrazim, »šaro« pregledati, in kar ne bi spadalo v Ljudsko knjižnico, tudi izločiti. Iz enega kupa so nastali trije, namreč: kar je bilo za knjižnico, je ostalo v knjižnici, podvoje ne stvari, pedagoške, znanstvene in podobno, sem namenil učiteljski in dijaški

knjižnici, kar ni prišlo ne na en in ne na drug kup, je pobral tov. Planina za loški muzej, kamor spada vsak kos papirja, ki je bil kdaj in kjerkoli natisnjen. Do decembra 1945 je delo že toliko napredovalo, da je bila nova Ljudska knjižnica odprta na dan 2. decembra 1945, na predvečer rojstva slovenskega pesniškega velikana dr. Franceta Prešerna. Od tedaj beležimo redno knjižnično poslovanje po vseh pravilih knjižničarske službe. V februarju 1948 so bili po statističnih podatkih tega poročila vpisani bralci: 314, knjig 1914 itd. Po letu 1948 je knjižničarstvo zajela nenadna stagnacija, vendar le za kratek čas. Vse do leta 1954 je delovala kot sekcija kulturno-umetniškega društva, knjižničarji pa so bili poleg omenjenih še prostovoljni sodelavci: dr. Branko Berčič, Matija Trebše, Janko Bernik, Stane Širok itd. Po letu 1954 se je knjižnica deloma osamosvojila in dobila prvega profesionalnega knjižničarja tov. Marijo Dolinar, ki ji je sledil Stane Pečar. Leta 1958 je knjižnica postala zavod. Pečarja pa je nadomestil Janko Krek. Leta 1962 se je knjižnica dokončno osamosvojila kot posebna kulturna ustanova in postala matična knjižnica občine Škofja Loka z odločbo Sob Škofja Loka, številka 022-9/62-2. Njena dejavnost je bila v ustanovitvenem aktu določena takole: »Osnovna dejavnost knjižnice je izposojanje knjig, časopisov in revij, oziroma bibliotечnega gradiva na dom, v knjižnici in čitalnici, organizacija in pospeševanje knjižničarstva na območju skupščine občine Škofja Loka, strokovno nadzorovanje drugih knjižnic v občini, vzbujanje zanimanja za knjige, delo matične službe za to področje itd.« Ze pred imenovanjem za matično knjižnico je bila leta 1961 knjižnica popolnoma preurejena po univerzalnem sistemu mednarodne decimalne klasifikacije (UDK) in uveden prost pristop do knjig. Kot poseben oddelek v posebnem prostoru je bila urejena Pionirska knjižnica, ki je lani dobila tudi nove police. V zadnjih petih letih zaseda knjižnica vse spodnje prostore Doma Zveze borcev, ki so zelo ustrezni za njeno delovanje (prostorni, suhi, zračni, svetli in privlačni) in leže danes tako rekoč v geografskem središču sodobnega mesta pod Lubnikom. V zadnjih treh letih so bile nameščene nove, sodobne police, ki so izdelek obrtnikov (Avtokovinar — Jože Peterelj) po sistemu, ki se je uveljavil povsod po Sloveniji. Urejena je bila tudi podružnica — izposojevališče na Trati pri Škofji Loki (nove police, UDK in prost pristop). V sklopu knjižnice deluje tudi

Pogled v prostore Ljudske knjižnice v Loki

čitalnica, v njej so obiskovalcem na razpolago časopisi in revije, čez dan pa jo študentje večkrat uporabljajo za študij. V zadnjih letih so v knjižnici in čitalnici razstavljali mnogi likovniki domačini: Franci Novinc, Dora in Janez Plestenjak, Edi Sever, Franci Berčič, Ive Šubic in še mnogi drugi. Pripravljeni sta bili tudi dve literarni razstavi: o Cvetku Golarju in dr. Francetu Koblarju. Knjižnica z literarnimi razstavami zbira gradivo o literarnih ustvarjalcih domačega področja.

Posebno poglavje je razvoj knjižničnega omrežja, ki se širi in zopet krči z delom in nedelom kulturno-umetniških društev v manjših krajih. Osnovna želja knjižnice pri utrjevanju knjižničnega omrežja na podeželju je v tem, da bi dobili v roke knjige prebivalci najbolj oddaljenih krajev naše občine, ki se res težko odpravijo v dolino, posebno v Loko po knjige. Zato knjižnica s posebno skrbjo izmenjuje kovčke v Sorici, v Javorjah, v Dražgošah in pri Lenartu, kovčki s knjigami so še tudi v drugih krajih, vendar v teh krajih ni požrtvovalnih knjižničar-

jev — domačinov, ki bi z vnemo izkoriščali možnosti sistema potujoče knjižnice. Daljna perspektiva knjižnice in utrjevanja knjižničnega omrežja bo vsekakor manjši bibliobus, ki bi krožil po naših oddaljenih vaseh, po drugi strani pa ustanovitev močnih podružnic oziroma izposojevališč v obeh dolinah: Ziri, Gorenja vas, Zelezniki, torej v krajih, kjer delujejo tudi popolne osemletke. Problem izposojevališč bo v Poljanski dolini rešen že prihodnje leto s priključitvijo in utrditvijo že obstoječe knjižnice v Žireh, kot prvega izposojevališča, v novi šoli v Gorenji vasi pa bi dobilo svoj prostor na novo ustanovljeno izposojevališče, ki bi tudi že začelo delovati v letu 1971. V naslednjem letu pa bi skušali urediti ta problem izposojevališča v Zeleznikih in bi tako vsaj do tisočletnice škofjeloškega ozemlja imeli urejeno knjižnično omrežje.

Petindvajsetletni razvoj osnovne dejavnosti Ljudske knjižnice v Škofji Loki je najbolj razviden iz naslednje tabele, ki pa ne vključuje izposoje v čitalnici in omrežja potujoče knjižnice.

Leto:	Vpisanih članov:	Obisko- valcev:	Knjižni fond:	Izposojenih knjig:
1945/46	65	1000	689	1964
1946/47	179	1421	1799	5734
1947/48	307	1901	1647	6339
1948/49	397	2201	1990	6617
1949/50	659	2886	3486	11.132
1950/51	875	3678	5718	16.671
1951/52	1036	4483	5124	13.609
1952/53	1238	4781	7627	18.782
1953/54	1441	5098	6655	14.604
1955	1692	5535	5525	12.687
1956	1799	4726	5866	12.083
1957	1914	5148	6281	11.432
1958	2069	5150	6706	12.479
1959	2296	5910	7629	15.175
1960	2579	6959	preureditev	17.880
1961	2748	5251	8173	11.742
1962	2987	6583	9100	16.168
1963	3253	8620	10.050	18.383
1964	3534	9866	11.120	21.027
1965	3800	10.000	11.700	21.647
1966	4144	11.139	13.067	23.367
1967	4511	10.088	13.935	20.101
1968	4698	11.255	15.176	22.888
1969	5012	11.651	16.636	23.303
1970*	5300	12.000	17.800	24.000

Ti podatki nam ilustrirajo naslednje o razvoju knjižnice:

1. Število članov knjižnice stalno raste, v zadnjih letih poprečno za 300 novih članov letno, kar je več, kot imajo vseh članov nekatera društva v našem mestu.

2. Število obiskovalcev (vštet vsak obiskovalec v knjižnici) niha vzporedno s številom izposojenih knjig, vendar v zadnjem času raste za 500 do 1000 obiskov letno.

3. Knjižni fond smo dvakrat preurejali in izločili v letih 1953/54, ko se je knjižnica preselila v nove prostore v Dom Zveze borcev, in leta 1960/61, ko je bil ves fond pregledan in preurejen po UDK. V zadnjem času fond naraste za približno 1200 novih knjig letno, kar je tudi osnovni pogoj za uspešno poslovanje in sistematično spremljanje novih izdaj. Kljub temu še nekaj časa ne bomo dosegli slovenskega poprečja — 1 knjige na prebivalca v fondu knjižnice.

4. Število izposojenih knjig je močno naraslo ali padlo ob nekaterih zamenjavah delavcev v knjižnici, ob preselitvi in preureditvah. Tako zaznamujemo padec 1951/52, 1955, 1957 in 1961. V zadnjem času izposoja ne pada kot v mnogih drugih knjižnicah v Sloveniji, ampak narasča. Seveda pa bo treba knjižnico še bolj popularizirati in povečati izposajo.

* Podatki za leto 1970 so samo okvirni.

Naj dodam še zanimivo številko — v petindvajsetih letih je bilo izposojenih 384.823 knjig.

In pogled v prihodnost? Osnovni cilj knjižnice za naslednja leta naj bi bil utrditev knjižničnega omrežja tako, da bi vsak občan lahko po čim krajši poti prišel do zaželenih knjig. To omrežje bi sestavljala sama matična knjižnica s svojimi oddelki in štiri izposojevališča (Trata, Žiri, Zelezniški in Gorenja vas), ki bi imela svoj lastni fond knjig. Druge kraje naj bi dosegli v začetku s potujočimi kovčki, kasneje pa z manjšim bibliobusom.

V Škofji Loki naj bi se knjižnica razvila tako, da bi imela štiri osnovne oddelke: izposojevalnico za odrasle, pionirsko knjižnico, čitalnico in študijski politično-ekonomski odderek. V smeri tega razvoja teče že vse dosedanje delo. Ob osnovni nalogi knjižnice (izposoji knjig) pa naj bi se še bolj kot doslej razvile druge dejavnosti: razstave, literarni večeri, pogovori z bralci itd., zbiranje domoznanskega in literarnozgodovinskega gradiva za loško področje itd.

Za naslednja leta želi knjižnica doseči minimum za Slovenijo, 1 knjigo na prebivalca v fondu in 1 novo knjigo letno na 5 prebivalcev. Želi, da bi vsakdo našel v knjižnici tisto, kar potrebuje za svojo izobrazbo, izpopolnjevanje ali razvedrilo, da bi postala knjiga vsakemu občanu do-

stopna, saj prav oni prek proračuna omogočajo njeno delo. Želimo pa tudi, da Ločani ne bi še petindvajset let (kot doslej!) čakali na nov kulturni dom ali kulturno središče ali kakorkoli že imenujemo to dolgo pričakovano zgradbo, v kateri bi našle svoj končni dom vse kulturne dejavnosti našega mesta. Želimo, da bi v njem dokončno našla primerne prostore tudi knjižnica za vse svoje oddelke in da je ne bi trpali in selili v adaptirane stare zgradbe, kjer bi izločena iz drugega kulturnega dogajanja prav gotovo stagnirala.

Janko Krek

Viri: Arhiv kulturno-umetniškega društva Škofja Loka (1945—1948), arhiv Ljudske knjižnice v Skofji Loki (vse v hrambi Ljudske knjižnice Škofja Loka.)

SE NEKAJ O »VRATIH« NA ZAHODNI MEJI LOŠKEGA GOSPOSTVA

V 16. letniku Loških razgledov dr. Pavle Blaznik v članku »Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771« omenja, ko popisuje mejo med Škofjem in Slamovjem, tudi območje utrdb iz 5. stoletja. Na eni od skic iz leta 1771 iz Kreisarchiva v Münchnu je takoj za imenom »Skoffie« navedeno dvakrat »Na vulze« — enkrat v sedlu, drugič vrh griča in takoj nato v naslednjem sedlu »Na urate«. V skici so na tem mestu zarisana vrata in na obe strani po pobočju navzgor zid z oznakami »ein thor« in »mauer«. Od tu dalje je v skici po grebeni zapis »Erschische« in »Lanischach« ter za sedlom brez oznake zopet vrh griča »Slamoue«. Dr. Blaznik sklepa, da je vsekakor vrisani zid ostanek zapore, ki so jo zgradili Rimljani pred letom 430 v obrambo proti barbarskim ljudstvom na raznih pohodih v Italijo.

Zanimivo je, da je še sedaj mogoče najti na terenu imena in situacijo iz zgoraj navedene skice. Kraj »Na vulze«, v skici vpisan v sedlu pod Škofjem, je današnji prelaz Vrhulce (kota 814) na cesti Kopačnica—Cerkno. Druga oznaka, na skici vrh griča, ustreza položnemu griču, ki se vleče v levo od prelaza proti Kladju. Takoj za tem, ne preveč markantnim gričem pa je manjše sedlo z ledinskim imenom »Na vratih«. To je preval med kotama 817 in 867, kjer poteka stara pot nad kmetijo Jeram, Podpleče št. 4. Takoj čez sedlo »Na vratih« in nato po poti v levo je domačija »Ratovš«. K tej domačiji spada tudi parcela, ki leži takoj za »vratih« nad potjo in ki ji pravijo »za zi-

dom«. Zanimivo pa je še samo ime Ratovš oziroma njegov izvor.

Stara pot čez »vrata« je po izročilu domačinov potekala iz Kopačnice, od »Tomažka« na levo ob pritoku Podpleščice navzgor, prek »Pašenskega brda« in mimo Jerama na »vrata« in od tu navzdol proti Planini. Zanimivo je, da je še videti na krajšem delu poti na samih »vratih« v tleh velike kamne, ki ne spadajo k tamkajšnjemu terenu.

Da je ta lokacija istovetna s tisto iz skice 1771, dokazuje še Eržiše, ledinsko ime za gozdnato pobočje med Kladjem in Vrhulco.

Po mnenju domačinov izhaja ime Vrhulce od »vulce«, ki v primorskem narečju pomeni »luknjo«, nikakor pa ne od ulice — ceste, kot bi morda zmotno sklepali.

Ce so v skici zarisana vrata in zid ostanek antične zapore, bo z gotovostjo dokazalo sondiranje, ki ga namerava opraviti Sekcija za arheologijo pri SAZU, v okviru raziskav »limesa« — alpskih klavzur, katerih del se večkrat omenja v virih tudi pri Novi Oselici.

Ing. Rajko Brank

UPRAVA IN ARHIV OBČINE TRATA (1879—1945)

1. Kratek zgodovinski pregled občine

Občina Trata je dobila ime po naselju Trata na desnem bregu Poljanščice. V tem naselju je bil sedež jožefinske fare. Na levem bregu je naselje Gorenja vas. Danes je Trata del naselja Gorenja vas, po katerem se imenuje tudi tamkajšnji krajevni urad.

Leksikon občin za Kranjsko iz leta 1906 poroča, da je obsegala občina 5004 ha zemljišča in imela 2451 prebivalcev. Po zapisu v Krajevnem leksikonu Dravske banovine (1937) znaša obseg občine 5085 ha in ima občina 2333 prebivalcev. To kaže, da se obseg občine in število prebivalcev nista dosti spreminjala.

Večina prebivalstva se je ukvarjala s kmetijstvom. Po Krajevnem leksikonu dravske banovine je bilo posestnikov 213, kočarjev 226, najemnikov 46. (V arhivskem gradivu te občine se za pojem kajžar, kočar, uporablja izraz košanec. Na najnižji družbeni stopnji so bili novo-hišarji.)

O ustanovitvi občine Trata v letu 1849 še ni natančnih podatkov. V pregledu politične in sodne razdelitve vojvodstva Kranjskega 1854 (Dež. vl. l. 1854/I, str.